

Do(e)mdenken

José Vandekerckhove

Je hoort ze regelmatig en je hoort ze overal: de profeten en doemdenkers. Zij orakelen dat het Nederlands verloedert. Het gaat slecht met onze moerstaal. De normen vervagen. Als het zo verdergaat, schrijven we binnenkort allemaal sms-lands en zullen chatbeurten op school de spreekbeurten, toch al bouwvallige tempels van taalgebruik, vervangen. Waar gaat het naartoe? Waar gaat het heen? Je zou ook anders tegen dit verschijnsel kunnen aankijken: met frisse verwondering over zoveel geweld op het taaltoneel, met stille bewondering voor de flexibiliteit van het Nederlands.

Taalevolutie is zuurstof voor elke levende taal. Wat er met het Nederlands gaande is, betekent niet het einde van het Nederlands. Integendeel: door te evolveren houdt het Nederlands zijn kansen op overleven gaaf. Het kweekt resistentie. Agiliteit als antidotum voor fragiliteit.

WEERSTAND TEGEN TAALEVOLUTIE

Taalevolutie is geen verloedering, maar essentie. Toch roept ze doorgaans – soms

geëmotioneerde – weerstand op. Een normerende instantie zoals het onderwijs laat zich hierbij niet onbetuigd. In 1970 verwoordde Hülsenbeck dit in 'Het Rode Boekje voor scholieren' op deze manier: *"Op school wordt de taal gemaakt tot een rijtje regels die niets te maken hebben met het contact tussen de mensen."*

**Agiliteit als
antidotum voor
fragiliteit.**

De weerstand is meestal het hardnekkigst als het over het taalmonument bij uitstek gaat: de

grammatica. We bekijken een paar voorbeelden.

'Hun hebben gelijk.'

Het persoonlijk voornaamwoord in de datievorm 'hun' wordt hier als onderwerpvorm gebruikt in plaats van 'zij'. Vlamingen klinkt dit absoluut niet goed in de oren, vele Nederlanders ook (nog) niet. Toch is de opmars van 'hun hebben' moeilijk te stuiten. Moeten we er ons druk om maken? Zou er evenveel commotie geweest zijn toen 'jij+lieden' destijds geleidelijk aan vervangen werd door 'jullie'? Of toen 'u', oorspronkelijk een accusatievorm, ook als nominatief in gebruik kwam? Waarschijnlijk wel. Dus so what?

'Ieder nadeel heb zijn voordeel.'

In deze Cruyffiaanse catchphrase wordt het werkwoord hebben als een regelmatig werkwoord vervoegd (met uitgangverlies erboven op, tot de stam gereduceerd dus). Dit verbouwingsproces is een uiting van een hoofdkenmerk van taalontwikkeling: een evolerende taal streeft naar economie, efficiëntie en vereenvoudiging. Het drijvende principe achter deze constructie is de analogie.

We blijven nog wat langer bij de werkwoorden. Hoe vaak schrijven leerlingen vandaag de dag niet: 'hij loopte', 'kijkte', 'steelde' en hoezeer ergeren wij ons daar niet aan? De kans dat deze vormen met de tijd de norm worden is echter reëel. Wie zegt nog 'het woei' in plaats van 'het waaide'? En 'hij dorst' of 'dierf' in plaats van 'hij durfde'? En wat met 'vliegen' (vloog, gevlogen) en 'zweefvliegen' (zweefvliegede, gezweefvliegd); 'vriezen' (vroor, gevroren) en 'diepvriezen' (diepvriesde, gediepvriesde, maar wel nog: diepgevroren); 'zuigen' (zoog, gezogen) en 'stofzuigen' (stofzuigde,

gestofzuigd)? Er is een onmiskenbare tendens aan de gang om sterke werkwoorden adaptief te benaderen en ze zwak te maken.

'Ik weet zeker dat Jan de boodschappen gedaan heeft.'

Het germanisme 'gedaan heeft - gemacht hat' is in de spreektaal couranter geworden dan het correcte 'heeft gedaan' en het draagt volgens Renkema in de spreektaal zelfs de voorkeur weg. De werkwoordelijke eindgroep maakt zich minder en minder zorgen om normatieve regeldwang.

'Hij is groter als mij.'

Uiteraard hoort hier de onderwerpvorm 'ik' te staan in plaats van de voorwerpvorm 'mij'. Toch komt 'mij' in dergelijke zinnen meer en meer voor. Het doet ons wellicht pijn aan de oren. Hebben we evenveel oorpijn en hartzeer als we 'He is bigger than me' horen? Is het ons grammaticaal hart dat bloedt? Of zijn we geënerveerd door het ongewone? Wat 'als' betreft (de norm is 'dan'), verwijs ik naar Vondel. Bij hem waren constructies zoals 'groter als', 'meer als'... de regel. Dat is dus een beetje een recuperatie van een oud gebruik.

'Het huis wat je ziet.'

Het gebruik van 'wat' als betrekkelijk voornaamwoord is meer en meer in opgang. Deze evolutie doet zich voorlopig weliswaar bijna alleen in de gesproken taal voor. In de geschreven taal is men behoudsgezinder.

'Ik mankeer niks.'

Een zin als 'De leerlingen worden gevraagd zich naar de uitgang te begeven' stoort je

waarschijnlijk. De leerlingen is meewerkend voorwerp, dus is congruentie met het onderwerp hier niet van doen. Maar stoort je 'Ik mankeer niks' (Mij mankeert niks) en 'Ze zijn hetzelfde lot beschoren' (Hen/hun is hetzelfde lot beschoren) evenzeer?

'De koe, hij geeft melk.'

In de loop van de geschiedenis van het Nederlands werd het bepaalde lidwoord voor het mannelijk en vrouwelijk in tegenstelling tot in het Duits (der/die/das) gelijkgeschakeld tot 'de'. Niemand heeft daar vandaag de dag nog last van. We hebben het nooit anders geweten. Het Engels en het Afrikaans gingen zelfs nog verder: ook het onzijdige bepaalde lidwoord werd gelijkgeschakeld (the, die). 'De koe geeft melk: hij geeft melk.' Hoe lang zullen we daar nog 'last' van hebben?

DE TELOORGANG VAN GRAMMATICALE PRINCIPES

De 'teloorgang' van grammaticale en zinsbouwprincipes van een levende taal is een tijdloos en onvermijdelijk gegeven, maar het proces verloopt meestal heel langzaam. Het roept meer dan welke andere taal-evolutie weerstand op. Feit is dat de spreektaal bij deze evoluties stevast het voorgetouw neemt. Dergelijke veranderingen dringen dan ook meestal met vertraging in de schrijftaal door. Schrijftaal is duidelijk normvaster dan spreektaal. Moeten we ons aan dergelijke dynamiek storen? Moeten we taal daadwerkelijk als een 'rijtje regels' zien en deze evoluties tegenwerken?

Ik sta even stil bij de befaamde CROMA-constructie, zo genoemd naar de reclame-slogan 'Hou je van vlees, braad je in

Croma', waar het normale voegwoord 'dan' ontbrak. In 1984 achtte de ANS (Algemene Nederlandse Spraakkunst) zulke zinnen nog uitgesloten. Nu worden ze hoogstens nog als informeel bestempeld.

En hoe zou je reageren, mocht iemand je zeggen 'Ik vertrouw op dezen regel'? Je zou hem wellicht bekijken als een malloot, een grapjas of eventueel een directe afstamming van Willem de Zwijger. Behalve in een aantal versteende uitdrukkingen zoals 'in koelen bloede', 'van goeden huize', 'in allerijl'.... zijn de naamvallen in het Nederlands verdwenen. En dat is goed zo. Vraag het maar eens aan leerlingen die bloed, zweet en tranen laten om een fatsoenlijke Duitse zin te produceren.

Bij taalevolutie gaat het vaak om het spanningsveld tussen het vastleggen en het handhaven van normen. Professor Joop van der Horst stelt dat pas in het begin van de jaren 70, tijdens de fase van het democratische ABN, het besef volop doorgedrongen is dat ook op vlak van de taal het handhaven van de normen niet in de studeerkamer, maar door de gebruiker wordt bepaald. Als alle mensen nu plotseling zouden beslissen dat ze bij groen stoppen en bij rood doorrijden, zou de vastgelegde norm aangepast moeten worden. Als genoeg Nederlands-taligen stelselmatig 'hun hebben' blijven zeggen (waarbij - belangrijk! - de verstaanbaarheid van de mededeling niet in het gedrang wordt gebracht), zal de descriptieve taalkundige uiteindelijk concluderen dat er een verandering in de grammatica is opgetreden.

Moeten we taal daadwerkelijk als een 'rijtje regels' zien en deze evoluties tegenwerken?

Zoals al aangetoond werd, liggen het streven naar taaleconomie, efficiëntie en analogie dikwijls aan de basis van taalontwikkeling. Je zou kunnen zeggen dat een taal uit hoofde van de gebruiker naar minder uitzonderingen op de regel streeft. Bijvoorbeeld: sterke werkwoorden maken

de zaak moeilijker dan zwakke werkwoorden en twee lidwoorden zijn gemakkelijker inprentbaar dan drie. Op het vlak van woordenschat zijn er andere drijfveren. Daar gebeurt de evolutie voornamelijk uit communicatieve noodzaak enerzijds en omwille van de digitale

explosie en de globalisering en internationalisering van de wereld anderzijds.

Vlaanderen en Nederland groeien duidelijk uit elkaar.

POLDERNEDERLANDS EN VERKAVELINGSVLAAMS

En hoe zit het met het uiteengroeien van het Nederlands in Vlaanderen en in Nederland? Het verschil zal in de toekomst alleen maar groter worden. De beide talen zullen divergeren, niet convergeren. Dit gebeurt nu al expansief in de gesproken taal met als belangrijkste exponent de uitspraak. Vlaanderen zal het Poldernederlands niet overnemen en Nederland zal het Verkavelingsvlaams dat stormenderhand grote delen van Vlaanderen verovert ('zijdegij', 'hebdegij', 'Is er iets mis met de Brabantse vis?') niet overnemen.

De convergerende beweging typisch voor de late jaren 60 en de jaren 70, waarbij het 'Vlaams Nederlands' aansluiting zocht bij het Noorden, was een onderdeel van de

Vlaamse ontvoogdingsstrijd en een uiting van het idee 'samen sterk'. Dit heeft echter geleid tot een soms traumatiserende betutteling uit het Noorden met als exponent Paardekooper en zijn ABN-gids waarbij respectievelijk 'iets in vraag stellen', 'een café uitbaten' en 'een moederhuis' moesten wijken voor 'iets ter discussie stellen', 'een café exploiteren' en 'een kraamkliniek'. Deze fase is gelukkig voorbij. Of het een goede zaak is dat Vlaanderen nu zijn eigenheid lijkt te profileren in een tussen-taal is uiteraard een andere vraag.

Vlaanderen en Nederland groeien dus duidelijk uit elkaar. Alleen op het vlak van de spelling zullen de verschillen, dankzij de Taalunie, ook in de toekomst sterk gereduceerd blijven. Alhoewel in Nederland is 'Piets boek', 'Piet's boek' en de zaak rond de kleur van 'Het Boekje' ook nog niet afdoend geregeld. Te volgen dus.

Beschouw jezelf als een bevoorrechte getuige van een sprankelende taaldynamiek.

TAALEVOLUTIE EN HET ONDERWIJS?

Blijft de vraag hoe je in het onderwijs met dergelijke fouten omgaat. Moet je zaken als 'hij loopte' en 'hij is groter als mij' dan laten voorbijgaan, doen alsof je neus bloedt en eroverheen lezen? Uiteraard niet. Normen zijn onmisbaar om een taal communicatief te laten functioneren. Je hoeft er je echter minder druk over te maken dan je misschien wel doet. Beschouw jezelf als een bevoorrechte getuige van een sprankelende taaldynamiek. Wijs je leerlingen op de correcte vormen, maar wijs ze

er ook op dat zij deel zijn van een gebruikersheer dat onbewust in meer of mindere mate niet-normatieve ontwikkelingen absorbeert en assimileert. Ook dit is met je leerlingen aan taalbeschouwing doen. Je leerlingen zullen er wellicht beter bij varen dan wanneer je een portie nor-

matief-linguïstische *caning* op hen loslaat. De Britse linguïst William Haas stelde: "*The linguist's proper concern is to describe how people speak, not to prescribe how they ought to speak*". Dit is een edele invalshoek om tegen taalevolutie aan te kijken. Ook in het onderwijs.

José Vandekerckhove
jvandekerckhove@hotmail.com

Verder lezen

Bennis, H., Cornips, L. & Van Oostendorp, M. (2004). *Verandering en verloederding. Normen en waarden in het Nederlands*. Amsterdam University Press.

Burger, P. & De Jong, J. (1999). *Taalboek van de eeuw*. Sdu Uitgevers.

Renkema, J. (2005). *Schrijfwijzer*. Sdu Uitgevers.

Van der Horst, J. (2008). Een wisseling van taalcultuur. Wat toekomstvoorspellingen zeggen over de taal van nu. *Onze Taal*, 2/3, februari/maart 2008.

Van der Horst, J. & Van der Horst, K. (1999). *De geschiedenis van het Nederlands in de twintigste eeuw*. Sdu Uitgevers.

Van der Sijs, N., Stroop, J. & Weerman, F. (2007). *Wat iedereen van het Nederlands moet weten en waarom*. Bert Bakker.